

INDOEUROPEÏTZACIÓ AL PALEOLÍTIC? ALGUNES REFLEXIONS SOBRE LA «TEORIA DELLA CONTINUITÀ» DE MARIO ALINEI

IGNASI-XAVIER ADIEGO
Universitat de Barcelona

§ 0. INTRODUCCIÓ

Com és ben sabut, la recerca lingüística encetada de manera independent per Rasmus Rask i Franz Bopp als començaments del segle XIX conduí a la teoria que un gran nombre de llengües parlades ahir i avui a Euràsia té un origen comú, ço és, procedeixen d'una llengua no documentada però reconstruïble —una protollengua— que convencionalment anomenem indoeuropeu. Aquesta teoria, per bé que no és l'únic model explicatiu possible de l'estret parentiu que aquestes llengües palesen i que té un alt grau de simplificació,¹ facilita l'estudi comparat de llur evolució diferenciada, ja que mitjançant el mètode comparatiu, sòlidament fonamentat en la noció de llei fonètica, hom intenta reconstruir la protollengua i resseguir els diversos resultats dels protofonemes i de les protoformes a les diferents llengües que d'ella procedeixen.

I en això consisteix precisament la lingüística indoeuropea *tout court*: comparació, reconstrucció, evolució. Tanmateix, és clar que és difícil sostreure's a les moltes implicacions que aquesta teoria comporta: si estem reconstruint una protollengua, on i quan cal situar-la i de quina manera es va estendre en un àmbit geogràfic tan ample? Des del segle XIX fins ara s'han succeït una sèrie innumerable de propostes de tota mena, basades adés en les dades lingüístiques, adés en les arqueològiques, adés en la combinació de totes dues. Val a dir, però, que per a la Lingüística Indoeuropea aquesta cerca dels orígens no deixa de ser una derivació que transcendeix el seu estricte àmbit d'investigació i que no té en absolut un paper central. De fet, sovint han estat estudiosos situats fora de la indoeuropeïstica els que s'han preocupat per aquests aspectes extralingüístics, especialment en els darrers anys.²

D'aquestes propostes, les que han atret més l'atenció dels indoeuropeïstes en els darrers temps han estat aquelles sorgides de la combinació de recerca lingüística i arqueològica. A la discussió, la lingüística indoeuropea aportava el lèxic indoeuropeu reconstruït i les característiques, econòmiques, socials, culturals, etc. que suposadament aquest lèxic reconstruït permetia d'atribuir als remots parlants de la protollengua indoeuropea (l'anomenada 'paleontologia

1. Cal no oblidar altres alternatives, com ara un origen molt diferenciad que s'ha vist progressivament atenuat pel contacte (allò que hom anomena «parentiu adquirit»).

2. Hi ha una notable excepció: la de Gamkrelidze/Ivanov (1995).

lingüística'). Per la seva banda, a l'arqueologia li pertocava de reconèixer en alguna o algunes cultures arqueològiques tot aquest inventari de trets característics obtingut per la lingüística. És indubtable que la possibilitat de «trobar» en un lloc i un temps determinats els parlants d'indoeuropeu ha tingut sempre per a qualsevol indoeuropeista quelcom de fascinant. Als anys 60 del segle xx, l'arqueòloga d'origen lituà Marija Gimbutas va creure poder oferir un bon indret i una bona època per als indoeuropeus: l'anomenada cultura dels *kurgans*, al sud d'Ucraïna, ens ofería un poble guerrer, dedicat al pasturatge, coneixedor del cavall, organitzat patriarcalment i datable cap al 5.000 a. C. Gimbutas va traçar amb precisió les diferents onades que haurien portat, durant els mil·lennis següents, a grups d'aquest origen ètnic i lingüístic tant cap a l'Est com cap a Europa, on haurien sotmès per la força i liquidat lingüísticament els pobles que al llarg del neolític havien desenvolupat una societat agrícola, pacífica, igualitària i matriarcal. Això —es deia— s'ajustava bé amb les dades de la paleontologia lingüística, que caracteritzava els indoeuropeus com un poble bel·licós, superior militarment a altres gràcies a la domesticació del cavall (*h₂ekwos), patriarcal, més pastor que no pas agricultor, molt jerarquitzat socialment i necessàriament situable al calcolític, ja que posseïa elements lèxics propis de l'agricultura i fins i tot el nom d'algun metall. A més, la pròpia datació dels primers testimoniatges de llengües indoeuropees, per bé que ha anat reculant amb nous descobriments, semblava conduir a un límit d'uns pocs mil·lennis d'anys abans de la nostra Era. La datació vers el 5.000 era, doncs, una molt bona referència. Tot això pot fer entendre per què la proposta d'equació *kurgans* = indoeuropeu formulada per Gimbutas obtingué entre els indoeuropeistes preocupats per aquestes qüestions extralingüístiques un gran recolzament. Autors com Martinet, Meid, Villar o Adrados, entre d'altres, han donat per bona aquesta equació, com ho fa també un dels manuals de lingüística indoeuropea més recents, el de R. S. P. Beekes (Beekes, 1995).³

Aquest entusiasme es va veure seriosament amenaçat quan es va constatar que una de les dues columnes de l'edifici, l'arqueològica, havia estat bastida en un terreny massa movedís: el 1987, un dels més prestigiosos arqueòlegs britànics actuals, Colin Renfrew, va desafiar la teoria kurgànica i va provocar una forta polèmica amb els indoeuropeistes (no «entre els indoeuropeistes», car la seva proposta alternativa va rebre un refús generalitzat). Renfrew va assenyalar que el model d'indoeuropeïtzació proposat per Gimbutas era totalment obsolet i inviable des de la perspectiva de l'arqueologia moderna: actualment, les antigues explicacions «invasionistes» per justificar la difusió de productes han donat pas a una preferència pels desenvolupaments locals, la difusió de modes i el refús de qualsevol moviment migratori o de conquesta mentre no hi hagi proves tangibles. Els canvis dràstics en la datació, amb l'enorme dilatació de les cronologies, també ha contribuït a la desaparició de les explicacions catastrofistes amb què calia operar quan els límits temporals eren molt grans. En el cas dels indoeuropeus, Renfrew no troba enlloc cap prova d'aquestes suposades invasions postneolítiques, amb la qual cosa considera que la resposta al problema de la indoeuropeïtzació ha de ser una altra. Per a aquesta hipòtesi alternativa, Renfrew es formula la següent pregunta: quin esdeveniment pot haver comportat un desplaçament de població tal com per poder estendre ensems les llengües indoeuropees? Des del punt de vista de l'arqueologia 'antiinvasionista', Renfrew només troba una possibilitat: que les llengües indoeuropees s'hagin estès al compàs de la difusió de l'agricultura, l'únic gran esdeveniment prehistòric que comportà un desplaçament de gent des de l'Est cap a Europa. Aquesta és, doncs, la teoria «neolítica» de Renfrew, contraposada a la «kurgànica» de Gimbutas: Renfrew situa l'origen dels indoeuro-

3. Vegeu, per exemple, Adrados (1988) o Meid (1989). A Martinet (1986), Mallory (1989) i Villar (1996), entre d'altres, es poden trobar bones exposicions de la teoria kurgànica de Gimbutas.

peus a Anatòlia, el bressol de l'agricultura, en el VII mil·lenni a. C. Des del punt de vista arqueològic pot semblar convincent, però no és difícil entendre el rebuig que ha despertat entre els indoeuropeïstes: la teoria neolítica entra en conflicte amb els resultats de la paleontologia lingüística, ja que substitueix els batalladors pastors de les estepes per pacífics agricultors i eleva la cronologia uns quants mil·lennis per sobre de la data màgica del 5.000 a. C. Per raons evidents, Renfrew refusa la paleontologia lingüística com a instrument de recerca i denuncia una possible circularitat dels arguments en models explicatius que, com el de Gimbutas, combinen arqueologia i lingüística. Els presumptes elements lèxics indoeuropeus que permetien una datació postneolítica són per a ell préstecs d'una llengua a una altra, no formes heretades d'una protollengua. És la seva, doncs, una teoria edificada exclusivament sobre bases arqueològiques.

Les reaccions contràries des de la lingüística indoeuropea, que mereixen sens dubte ser tingudes en consideració, no ens han de distreure de constatar un fet innegable que hem esmentat més amunt: el tipus d'interpretació arqueològica de Gimbutas està actualment molt criticat —per no dir obertament abandonat— i alguns dels aspectes fonamentals de la seva barreja d'arqueologia i paleontologia lingüística, com ara l'antagonisme entre pastors indoeuropeus i agricultors no indoeuropeus, segueixen pautes explicatives totalment superades per l'arqueologia actual. A més, és innegable que no ha mancat en la paleontologia lingüística cert abús de la imaginació a l'hora d'interpretar les dades que ens oferiria la reconstrucció lèxica, cosa que ha contribuït al seu desprestigi.

Uns deu anys després de la publicació del llibre de Renfrew, el lingüista italià Mario Alinei ha presentat un nou desafiament a la teoria kurgànica i, de pas, a la teoria neolítica (Alinei, I, II). Si per a la lingüística indoeuropea era difícil de pair l'aprofundiment cronològic que suposava traslladar els indoeuropeus des de l'eneolític al neolític, aquesta proposta és, d'entrada, quelcom de comparable a una greu dispèpsia: per a Mario Alinei, les llengües indoeuropees són a Europa, cadascuna al seu indret actual, des del Paleolític. La indoeuropeïtzació no és ni el producte d'invasions bàrbares de l'Edat dels Metalls ni el resultat de l'extensió de la pràctica del conreu al Neolític des d'Àsia Menor, sinó, simplement, la primera població d'Europa per part de la nostra espècie en el Paleolític Mitjà. Si partim de la hipòtesi d'un origen únic i africà de l'espècie humana, això ens situaria al voltant de fa 100.000 anys com a data per a la distribució del protoindoeuropeu per tota Europa. Però aquesta data podria àdhuc elevar-se fins a 500.000 anys si s'accepta la hipòtesi poligènica o multirregional (aparició de la nostra espècie en diversos indrets de manera paral·lela). Alinei, davant la incertitud actual sobre quina de les dues hipòtesis resulta preferible, deixa obertes ambdues possibilitats.

Això és el nucli del que el seu autor anomena «teoria de la continuïtat». Ara bé, cal tenir molt en compte que aquesta teoria de la continuïtat d'Alinei no es limita a aquest enunciat, sinó que ve acompanyada per una sèrie de teories complementàries que tenen a veure amb la naturalesa del canvi lingüístic, l'origen del llenguatge humà, l'evolució del lèxic, la geografia lingüística, la interpretació de les dades arqueològiques, etc. De la complexitat i riquesa de les propostes d'Alinei dona compte les dimensions de la seva obra: en 1996 publicà un primer volum de gairebé 800 pàgines (Alinei, I), i quatre anys després ha aparegut el segon, que ultrapassa les 1.100 (Alinei, II). Resumir detalladament el contingut de tots dos llibres fóra tasca feixuga que aniria en detriment del propòsit que aquí m'he fixat i que no és un altre que discutir els principals trets que caracteritzen la seva teoria. Només cal remarcar que mentre que el primer volum està dedicat a l'exposició d'aquests trets principals que tindrem ocasió de comentar, així com a la crítica de models teòrics anteriors, el segon volum és un estudi de la continuïtat arqueològica i lingüística en una sèrie d'àrees d'Europa, de les quals queda exclosa, significativament, la Península Ibèrica.

En aquest article no entraré a jutjar aquelles parts de l'obra d'Alinei on es parla de disciplines diferents de la lingüística indoeuropea, atesa la meua incapacitat per avaluar àrees de coneixement alienes a la meua. Consideraré —tal com fa la impressió en llegir els seus llibres— que les dades són correctes i actualitzades. És competència dels arqueòlegs jutjar molta de la informació que sobre cultures prehistòriques presenta Alinei en la seva obra. Això em durà a parlar molt poc del segon volum, malgrat els aspectes interessants i també polèmics que conté, ja que es tracta, com he dit abans, d'un estudi particular de diferents àrees d'Europa en el qual Alinei combina nombroses dades arqueològiques amb la doctrina exposada en el seu primer llibre.

Tanmateix, crec que abans d'entrar en qüestions estrictament lingüístiques val la pena esmentar que la ubicació de la indoeuropeïtzació en el paleolític o, el que és el mateix, la continuïtat de pobles i llengües indoeuropees des de molt abans del neolític o el calcolític ha estat proposada des de la pròpia arqueologia: l'arqueòleg Marcel Otte és sens dubte qui més ha defensat aquesta teoria en els darrers anys,⁴ però cal no oblidar una contribució com la de Thomas (1991) en la mateixa línia. A això s'afegeix el fet, remarcat repetidament per Alinei a la seva obra, que en l'àmbit de l'etnogènesi uràlica també hi ha hagut una tendència a afavorir explicacions continuïstes, amb la conseqüent elevació de la cronologia de les llengües uràliques.

Això no és gens sorprenent: és ben conegut, fins i tot per als profans, que des de fa anys predomina en arqueologia la idea de la continuïtat de les diferents comunitats locals prehistòriques i que es procura evitar el recurs a l'invasionisme com a model explicatiu dels canvis. El propi Colin Renfrew és un dels representants més importants d'aquesta classe d'interpretacions i models explicatius. Em sembla, per això, ben fonamentada la crítica que Alinei formula de la teoria neolítica de Renfrew: en el fons Renfrew, paladí de l'antiinvasionisme, no deixa de plantejar una alternativa igualment invasionista a la teoria kurgànica, per bé que la seva invasió sigui de manera pacífica, i el fet és que fins i tot aquesta possible invasió pacífica dels portadors de l'agricultura ha estat qüestionada per altres arqueòlegs, que també en això volen prescindir de qualsevol interpretació basada en l'invasionisme i la ruptura. Es tendeix, doncs, a explicar la neolitització com el resultat de l'evolució de les diferents cultures locals mesolítiques, i a disminuir la importància de l'aportació ètnica exterior. Evidentment, d'aquí a la teoria de la continuïtat lingüística hi ha un pas que arqueòlegs com l'esmentat Marcel Otte ja han donat. Per altra banda paga la pena de recordar que els estudis més recents de genètica també apunten cap a una accentuada continuïtat ètnica des del Paleolític.⁵

Aquest és, doncs, el nucli de la teoria de la continuïtat d'Alinei. Com que entra en evident conflicte amb allò que la paleontologia lingüística ha sostingut sobre els indoeuropeus, Alinei podria haver optat per seguir la mateixa estratègia de Renfrew: prescindir d'aquesta disciplina i, en general, de la lingüística indoeuropea com a instrument per situar els indoeuropeus en l'espai, el temps i la cultura i aprofundir en la seva teoria des d'una perspectiva exclusivament arqueològica. Alinei, però, és un lingüista, i com a tal no pot estar-se de dibuixar una sèrie de teories alternatives que, d'una banda, contestin les més que probables objeccions que des de la lingüística indoeuropea estàndard se li podran formular i, d'una altra, explotin les conseqüències lingüístiques de la seva teoria. És aquí on trobem un sistema de teories i idees que intentarem analitzar de manera metòdica i separatament, amb el convenciment que el refús d'uns no implica necessàriament el d'altres. L'ordre en què seran exposats no es correspon forçosament

4. Alinei ha arribat a la seva teoria independentment d'Otte, a qui cita en el seu segon llibre. Un resum d'aquesta teoria es pot trobar a Otte (1995).

5. Vegeu sobre això les conclusions a què arriben Semino *et al.* (2000) en l'estudi del cromosoma Y.

ment amb aquell en què apareixen en els dos llibres d'Alinei. De fet, en molts casos, els trobem aquí i allà, enunciats o emprats pràcticament, al llarg de les gairebé 2000 pàgines de l'obra de l'estudiós italià. Per altra banda, és possible que donem menys importància o passem per alt alguns aspectes que potser l'autor considera més rellevants, però això és inevitable en ressenyar críticament una obra d'aquestes dimensions i característiques.

§ 1. CONSERVACIÓ ENFRONT CANVI LINGÜÍSTIC

Un dels aspectes al meu parer més interessants de l'obra d'Alinei és el constituït per la seva reflexió sobre el canvi lingüístic. Des que la lingüística indoeuropea arribà, al llarg del segle XIX, a la noció de canvi lingüístic (des de l'anomenada llei de Grimm fins a l'assoliment de la llei fonètica com a expressió de la regularitat absoluta dels processos evolutius dels sons), la idea que les llengües estan sotmeses a un canvi continu ha senyorejat els estudis de lingüística històrica i comparativa. A aquesta visió del canvi com un *fatum* i de les llengües com a exemples de l'heraclità «tot flueix», Alinei contraposa la idea de la conservació: el normal és que les llengües no canviïn, que es mantinguin estables d'una generació a una altra, que al llarg de les nostres vides no les veiem evolucionar massa i que no siguin tan diferents els testimoniatges actuals d'una llengua donada dels testimoniatges de segles anteriors. És evident que a Alinei aquesta reflexió li escau bàsicament com a argument per a la seva defensa de dilatar la cronologia de l'indoeuropeu i de les llengües indoeuropees i per això ocupa un lloc no marginal però sí secundari a la seva obra. Però malgrat això i malgrat que, com veurem, les alternatives que proposa en concret per explicar els canvis que, òbviament, sí tenen lloc a les llengües, puguin ser més o menys criticables, la proposta d'Alinei de canviar l'enfocament no hauria de passar desapercebuda. Per bé que la cerca d'explicacions del canvi lingüístic ha estat present en la investigació lingüística, l'assumpció que l'estat natural de les llengües és el canvi continu ens pot eximir, fins a cert punt, de l'obligació de respondre a la pregunta de per què canvien les llengües i, sobretot, de per què els ritmes del canvi són diferents segons les llengües i les èpoques. Si, en canvi, establim com a un punt de partença que una llengua no tindria per què canviar, tot canvi, per minso que sigui, exigeix una explicació. Si se'm permet el símil, Alinei ens invita a adoptar quelcom de semblant a la primera llei de Newton, el principi d'inèrcia, de manera que podríem parafrasejar-lo així: 'en absència de forces que actuen sobre ella, tota llengua persisteix en un estat de repòs'.⁶ I, el que és més important, el principi d'inèrcia lingüístic té el mateix caràcter de «lleï ideal» que el principi d'inèrcia físic: és lògic suposar que l'absència de forces que modifiquin una llengua no es produirà mai, de la mateixa manera que la immobilitat absoluta o la mobilitat uniforme de la llei newtoniana es correspon a una situació ideal que mai no es produeix en la realitat, ja que sempre hi ha la intervenció d'alguna força —per començar, la de la gravetat. El que cal fer, doncs, és identificar aquestes forces i el seu *modus operandi*. No és aquest el lloc per continuar amb aquesta mena d'especulacions sobre el canvi lingüístic, però sí cal remarcar, un cop més, que substituir la noció de canvi continu per la de conservació no és un mer joc conceptual sinó que pot tenir conseqüències importants.

6. Evidentment, Newton afegia a l'estat de repòs de tot cos no sotmès a l'acció de forces l'estat de moviment rectilini i uniforme, però no crec que això tingui trasllació possible en el símil que estem traçant.

§ 2. CANVI LINGÜÍSTICOCULTURAL I CANVI SOCIOLINGÜÍSTIC

Més discutible em sembla la manera en què Alinei explica els canvis que les llengües pateixen, els canvis que contradiuen la continuïtat. Un cop establert el principi de conseqüència, l'exigència d'elevat la cronologia de l'indoeuropeu i les llengües europees el porta a una visió massa estàtica del llenguatge, que no sembla avenir-se amb la realitat que podem observar. Per a Alinei, només hi ha dos tipus de canvis possibles: el canvi lingüístico-cultural, provocat per la incorporació de nous conceptes a una llengua i que afecta exclusivament el lèxic, i el canvi sociolingüístic, on Alinei inclou tots aquells canvis deguts al substrat, l'adstrat o el superstrat. D'aquesta manera, Alinei refusa l'existència de qualsevol canvi degut a raons internes, qualsevol canvi que sembli 'orgànic', és a dir, que sembli determinat per una mena de desenvolupament de la llengua com un òrgan viu. Si bé no és difícil coincidir amb Alinei en el rebuig d'aquesta mena de concepció organicista o fins i tot animista del llenguatge, molt arrelada en la lingüística històrica, crec que Alinei deixa de banda un motor de canvi lingüístic que sí pot explicar-se com bàsicament intern —encara que factors de tipus sociolingüístic hi poden intervenir—: els canvis gestats al si dels sectors que podríem anomenar més creatius del llenguatge: la sintaxi, la pragmàtica, l'analogia, etc. Canvis que, pas a pas, poden conduir a pregones alteracions en una llengua. Hi ha en Alinei una excessiva atenció al lèxic en detriment de la sintaxi, potser conseqüència de la seva llarga tasca dedicada a la geografia lingüística, a la dialectologia, a la semàntica i a altres àrees de la recerca centrades fonamentalment en el vocabulari de les llengües. És cert que els lèxics tendeixen a ésser, com el propi Alinei diu, inventaris tancats que s'obren al canvi «cultural» només quan cal. La sintaxi, en canvi, permet generar oracions diferents, mai abans pronunciades. Determinades construccions, lleugerament diferents en termes pragmàtics, poden entrar en competència, veure's com a equivalents, substituir-se, etc. Una construcció sintàctica concreta, estesa a diferents situacions i cada vegada més caracteritzada pel seu valor gramatical pot esdevenir una seqüència clítica i, finalment, una forma flexiva —amb els corresponents fenòmens de desgast fònic. És el que hom coneix com a processos de gramaticalització, una àrea d'estudi que, com se sap, gaudeix en els darrers anys d'un conreu creixent i permet d'explicar l'aparició de diferents trets gramaticals a les llengües. El recorregut des de la construcció sintàctica a l'enclitització i, finalment, a la flexió no és altra cosa que la ben sabuda seqüència aïllament > aglutinació > flexió, convenientment actualitzada i alliberada de certs prejudicis decimonònics. Tot això roman fora d'estudi en l'obra d'Alinei i, de fet, com veurem, tal absència el condueix a algunes explicacions absurdes sobre les diferències tipològiques de les llengües.

L'acceptació de la gramaticalització com a fenomen bàsicament intern no és incompatible, al meu parer, amb el «principi d'inèrcia» abans enunciat. És molt probable que aquest tipus de canvi bàsicament intern no tingui lloc si prèviament no s'ha produït una situació d'instabilitat per motius tal vegada externs ('sociolingüístics' en la terminologia d'Alinei). A tall d'exemple, faré esment d'un cas que he pogut estudiar en detall: en un treball publicat sobre el pronom relatiu en persa antic (Adiego 2000) he intentat de demostrar que l'aparició d'un nou pronom relatiu en aquesta llengua, sorgit de la univervació d'un demostratiu i de l'antic relatiu (*haya*, *taya* < *ha, *ta* [demostratiu] + *ya* [relatiu]) s'ha vist afavorit perquè aquesta nova formació, procedent de construccions sintàctiques molt determinades pragmàticament, permetia recuperar un contrast entre masculí i neutre que la caiguda de les consonants finals havia esvaït en el nominatiu singular de l'antic relatiu (*ya* < *yas [masculí] / < *yad [neutre]). Com que els pronoms demostratius sí es diferenciaven pel supletisme del tema (*ha* masculí/ *ta* neutre) i com que altres pronoms també presentaven diferenciació mitjançant formes supletives (*hauv* masculí / *ava* neutre, per exemple), *haya* i *taya* han acabat per substituir

una forma *ya* que, transitòriament, havia esdevingut forma única per al nominatiu singular masculí i neutre. Així tenim una seqüència evolutiva (1) **yas / *yad* > (2) **ya* > (3) *haya/taya*, amb restitució del contrast formal del gènere. Com es pot observar, un fet purament fonètic i de caire banal —la caiguda de consonants finals— ha acabat per afectar el paradigma del pronom relatiu. A més, sembla haver contribuït, així mateix, a l'ús preferent de determinades estructures sintàctiques en la construcció de la frase relativa, però comentar-les ara ens portaria molt lluny. Noti's, per altra banda, com l'acció de l'analogia —tampoc esmentada per Alinei— és igualment fonamental per a entendre aquest i altres canvis.

En definitiva, si bé podem estar d'acord amb Alinei amb el fet que no s'ha de concebre una llengua com una mena d'ésser viu que va evolucionant com a conseqüència de misterioses forces internes o d'un destí fatal que obliga a un canvi continu, ni la incorporació de lèxic manllevat ni els fenòmens de contacte entre llengües són instruments suficients per a explicar el canvi lingüístic. A l'hora de la veritat, les llengües indoeuropees tenen un origen comú i, al mateix temps, són molt diferents. Una concepció tan estàtica de les llengües com la d'Alinei no crec que pugui explicar la gran diversitat que trobem dintre de la família lingüística indoeuropea.

§ 3. LA NOCIÓ DE 'SEQÜÈNCIA'

Un altre intent innovador d'Alinei és la seva reformulació de les relacions de formes emparentades. Enfront de la visió tradicional basada en el símil genealògic, amb una llengua 'mare' i unes llengües 'filles' que deriven d'aquella (com és el cas del llatí i les llengües romàniques, respectivament) i que es presenten desordenadament com sorgides cadascuna independentment, Alinei proposa establir una seqüència ordenada, basada en els canvis fonètics que diferencien unes formes d'altres. L'exemple utilitzat és el del mot per 'mare' en les llengües romàniques: enfront d'un esquema arbori com (a), Alinei estableix una seqüència de formes (b):

(a)

lat. <i>matrem</i>							
it. mer. <i>matre</i>	it., esp., port. <i>madre</i>	llomb. <i>mader</i>	em. <i>mèder</i>	prov. <i>maire</i>	cat., piem., venet. <i>mare</i>	fr. <i>mère</i>	lig. <i>mwè</i>

(b)

it. mer. *matre* > it., esp. port. *madre* > prov. *maire* > (...) lig. *mwè*
 llomb. *mader* > em. *mèder*
 cat., piem. venet. *mare* > fr. *mère*

Per a Alinei, aquesta seqüència ordenada s'ha de llegir en aquest cas en clau geogràfica i atribuir cada forma a l'efecte de canvis estructurals per aportació exterior —allò que Alinei anomena 'hibridació'. Com es pot veure, la influència exterior pot abraçar més d'un dialecte.

Al costat d'aquesta dimensió geogràfica, Alinei introdueix la sociolingüística, que exemplifica mitjançant els dialectes italians: l'extensió del toscà *madre* com a forma estàndard ha pogut crear el mite d'un italià com a llengua mare dels dialectes italians, quan en realitat tenim una su-

perposició de la forma estàndard a les formes pròpies de cada regió, que preexisteixen a la difusió del mot toscà. D'aquí Alinei intenta veure la possibilitat de trobar una situació similar a la del llatí, cercant «dialectes vius més arcaics que el llatí». Malauradament els exemples historico-fonètics són molt desafortunats: d'entrada, proposa reanalitzar el canvi llatí *-ŷ-* tònica > italià central *-o-* tònica tancada (llat. *bucca* > *bocca*) com una coexistència ja en època romana de dues formes vocàliques geogràficament i sociològicament diferents i per a això addueix el suposat origen de *Roma* a partir de *ruma* 'mamella'. Deixant de banda la fragilitat de tota explicació etimològica aplicada a un topònim —que en aquest cas, a més, podria ser d'origen etrusc—, Alinei no té en compte que la vocal tònica de *Roma* és llarga (*Rōma*), mentre que la de *ruma* no pot ser establerta amb facilitat: podria ser breu, si ens atenem al seu derivat *irrumo* (< **in-rūmo*) 'fer xuclar', però no en tenim una total seguretat. En qualsevol cas, dubto que aquesta suposada alternància *-ō-* / *-ŷ-* o bé *-ō-* / *-ū-* tingui res a veure amb *bucca* / *bocca*. El segon exemple fonètic és el canvi llatí *-dv-* > italià meridional *-bb-*. Atès que en llatí tenim documentat desenvolupaments del tipus *duellum* / *dwellum* / > *bellum* (ambdues formes documentades) o **duenolos* / *dwenolos* / > *bellus* (està documentada en llatí arcaic la forma *duenos* / *dwenos* /, d'on llatí clàssic *bonus*), Alinei proposa que les formes en *b-* siguin préstecs oscumbres i que la presència de *-bb-* en italià meridional sigui fruit d'un substrat igualment oscumbre, com altres fenòmens dels dialectes italians centromeridionals que hom atribueix igualment al substrat oscumbre. El problema és que ni en osc ni en umbre està documentat un canvi **dw* > *b*. Més aviat sembla que el procés era **dw* > *d*, si més no en umbre, per bé que el material existent no és suficientment probatiu.⁷ Resulta, doncs, com a mínim temerari atribuir a la influència adstràtica o substràtica de l'osc o de l'umbre un procés fins ara absent a la documentació directa d'aquestes llengües.

Alinei addueix també exemples lèxics de dialectes moderns més antics que el llatí, però en aquest cas es parteix d'una premissa també encunyada per l'autor, l' 'autodatació lèxica', de la qual parlarem més endavant.

No és fàcil emetre un judici sobre la noció de 'seqüència'. Que per a molts fenòmens fonètics podem observar una clara distribució geogràfica és cosa ben coneguda. Que la variació gradual que exemples com el mot per 'mare' deixa veure pugui atribuir-se a la influència d'altres llengües cadascuna de les quals, les quals provocarien els canvis que podem situar a diferents zones, és una idea raonable, però hauríem de saber quines són aquestes llengües que causen fenòmens d'hibridació. Alinei al·ludeix a fenòmens ben coneguts però no exempts de controvèrsia, com ara la cèlebre lenició cèltica, però això no ho explicaria tot. Ja hem vist com l'intent d'utilitzar l'osc i l'umbre en un cas concret ha estat poc encertat. En confiar exclusivament en influències externes per a explicar el canvi lingüístic es cau en la necessitat de recórrer contínuament a hibridacions i a contacte amb llengües de les que res no sabem. Si les teories precedents, que presentaven els indoeuropeus com uns nousvinguts, havien abusat del substrat, en la teoria d'Alinei es corre igualment el perill d'haver d'emprar en excés el superstrat o l'adstrat com a *deus ex machina*.

§ 4. CRÍTICA DE LES CRONOLOGIES LINGÜÍSTIQUES

Un altre dels replantejaments que Alinei invita a realitzar és el de la datació de les llengües i dels canvis lingüístics. Resulta important recordar que una de les crítiques que Renfrew havia rebut era que l'endarreriment cronològic que suposava situar l'indoeuropeu comú en el

7. Vegeu la llarga discussió a Meiser 1986, 185-191.

neolític era excessiu, ja que superava l'horitzó del 5.000 a. C. —data que coincideix, curiosament, amb el límit màxim imposat per la teoria kurgànica—, horitzó inviolable per qualsevol datació de l'indoeuropeu. Alinei assenyala brillantment que no hi ha cap motiu intern per establir aquesta mena de limitacions temporals. Són en realitat conseqüència de certes idees heretades que romanen molt arrelades malgrat que han perdut ja tota base científica. Per exemple, la idea que hem de situar la protollengua no massa lluny de les primeres llengües documentades —idea que s'ha demostrat absurda sobretot perquè la nostra documentació de llengües indoeuropees ha anat reculant durant la història de la recerca: pensi's que ara sabem que al 2.000 a. C ja es parlava l'hitita, mentre que fins a principis de segle la documentació no passava del primer mil·lenni a. C. Tampoc no té sentit la submissió a les cronologies baixíssimes que imperaven en l'arqueologia fins fa cinquanta anys, un cop que la irrupció del carboni 14 i de la dendrocronologia ha apujat enormement els límits temporals. Si a això s'afegeix el clar fracàs de la glotocronologia i de qualsevol altre intent d'establir ritmes constants en el canvi lingüístic, crec que les crítiques d'Alinei estan plenament fonamentades. Una altra cosa totalment diferent, de la qual parlarem més endavant, són les limitacions cronològiques que pot imposar la paleontologia lingüística. En aquest cas, qui assenyala les fites temporals no és la lingüística, sinó les informacions que l'arqueologia ens forneix sobre la ubicació en el temps de totes aquelles innovacions tecnològiques per a les quals podem reconstruir un mot en el protolèxic indoeuropeu.

§ 5. MÈTODE D'«AUTODATACIÓ LÈXICA»

Igualment discutible, però, em sembla l'alternativa que Alinei introdueix per a emprar dades exclusivament lingüístiques en la datació. Es tracta del que ell anomena «autodatació lèxica» i que té una importància cabdal per a la seva teoria de la continuïtat, com tindrem ocasió de comprovar.

L'autodatació lèxica es basa en el principi següent: «la lexicalització dels referents datables tendeix a tenir la mateixa data dels referents mateixos» (Alinei I, 233). D'acord amb això, mentre que *patata* ha de datar-se en català o en altres llengües europees en el moment en què el referent s'incorpora a la dieta europea (per tant en el segle XVI, després del descobriment d'Amèrica), «aspectes de la realitat com 'aigua', 'sol', 'vent', noms d'animals, de plantes i similars» així com «conceptualitzacions com 'morir', 'menjar', 'beure', i categories típicament lingüístiques com els pronoms personals, les preposicions, els adverbis i similars» (Alinei I, 236), altrament dit, els referents preexistents a l'ésser humà i els referents relacionals més bàsics, han d'haver-se lexicalitzat en els primers dies de la prehistòria humana.

Que la conceptualització d'aquests referents i la seva expressió lingüística ha de trobar-se en la nit dels temps sembla una idea òbvia que no mereix discussió. La veritable novetat introduïda per Alinei és la pretensió que les formes que trobem a les llengües, fins i tot a les llengües actuals, han de datar-se, en últim extrem, també en la nit dels temps. Certament, Alinei accepta que pot haver-hi una substitució lèxica, cosa que afebleix aquest mètode d'autodatació, ja que la datació del referent no serveix llavors per datar el mot. Per evitar els riscos que les substitucions en el lèxic comporten per a l'autodatació, Alinei proposa tres mètodes: (1) l'ús dels testimoniatges escrits; (2) quan aquests manquen, la comparació lingüística, que ens pot permetre de reconstruir una forma del protolèxic si a això contribueix un nombre suficient

de llengües emparentades; i (3) l'ús de la «seqüència motivacional», no ben definida per Alinei, però deduïble a partir dels exemples que en dóna, com el de llatí *colo*, *cultus*, etc. 'conrear': atès que aquesta família de mots procedeix de l'arrel indoeuropea **k^wel-*, que originàriament volia dir 'girar, moure's en un determinat territori', el significat de 'conrear' i d'altres de caire agrícola que la família de mots adquireix en llatí no pot ser posterior al neolític, ja que no hi ha hagut interrupció de cap mena entre els dos estadis de significat.

Són convincents aquests tres mètodes per a esbrinar què és originari i què és innovació? No n'estic massa segur en el cas dels mots que han pogut originar-se al paleolític. Com ja hem assenyalat més amunt, els testimoniatges escrits de les llengües indoeuropees comencen molt tard (cap al 2.000 a. C. quan documentem noms i mots hitites a les tauletes paleoassíries de Capadòcia): tota autodatació basada en testimoniatges escrits no pot superar, doncs, aquesta data, que ens deixa molt lluny del paleolític.

Quant a l'ús del protolèxic indoeuropeu obtingut mitjançant la comparació lingüística, és evident que només és totalment útil per a garantir l'autodatació d'un mot «paleolític» si situem el mateix protolèxic al paleolític. Si el situem al calcolític, en canvi, podem trobar-nos davant de formes més recents que han substituït les originàries. L'autodatació passa així a dependre de la teoria de la continuïtat.

Pel que fa a la «seqüència motivacional», hi podem observar un problema per altra banda molt freqüent a l'obra d'Alinei: dels dos estadis **k^wel-* (indoeuropeu) 'girar, moure's al voltant d'un lloc' i *colo* (llatí) 'conrear' es dedueix que hi ha hagut un canvi de significat datable en el neolític i d'aquí es treu la conclusió que llatí *colo* 'conrear' ja existia en el neolític. L'afirmació «llatí *colo* 'conrear' ja existia en el neolític» es converteix llavors en l'afirmació que el llatí, com a llengua diferenciada i independent, ja existia en el neolític. Aquest procediment és igualment aplicat per Alinei a formes de les llengües modernes, amb la qual cosa no és difícil arribar a la idea que aquestes llengües modernes ja existien a l'edat dels metalls, un dels aspectes més revolucionaris d'aquesta 'teoria della continuïtat'. Tinc la impressió, però, que hi ha una certa «manipulació de la imaginació» en aquesta seqüència d'afirmacions. L'únic que s'està dient —evidentment de gran importància— és que una arrel atribuïda a la protollengua indoeuropea, que Alinei situa al paleolític, ha pres, en el curs de la seva evolució cap al llatí, un significat clarament agrícola, cosa que pot molt bé haver succeït en el neolític. Però això no vol dir, de cap manera, que en el moment d'adquirir aquest nou significat, aquesta arrel estigués inserida ja dintre d'un sistema lingüístic que es pugui identificar totalment amb el que entenem per llatí, una llengua documentada a un indret geogràfic molt concret molts milers d'anys després de la revolució agrària del neolític.

§ 6. ENDARRERIMENT «MASSIU» DE LA CRONOLOGIA

El que acabem de dir enllaça fàcilment amb un aspecte de la teoria d'Alinei que es presenta en bloc però que crec que pot —i potser deu— ser separat: en elevar l'indoeuropeu a època paleolítica, eleva la cronologia de les llengües indoeuropees. Hi ha, tanmateix, models teòrics alternatius que caldria tenir en compte. El més interessant sens dubte és el de l'«equilibri puntuat» de Dixon. R. Dixon, estudiós de les llengües australianes, ha criticat igualment algunes de les idees preconcebudes de la lingüística històrica, com ara les limitacions cronològiques. Significativament, Dixon suggereix —tangencialment, ja que la seva obra no està dedicada a l'indoeuropeu— que la ubicació cronològica de l'indoeuropeu hauria de ser revi-

sada cap amunt, coincidint en això, de manera totalment independent, amb Alinei, encara que no va més enllà del 8.000 a. C.⁸ El model de canvi lingüístic de Dixon accepta llargs períodes d'escassa activitat evolutiva (l'equilibri) que poden, però, veure's alterats per moments molt més breus de canvis considerables (els «punts» de l'equilibri puntual). Seguint la línia de Dixon, podria suposar-se, doncs, una llarga continuïtat per a un indoeuropeu molt poc diferenciat dialectalment en el paleolític, seguit d'una ràpida acceleració dels canvis, causada en gran mesura per les transformacions esdevingudes durant el neolític i l'edat dels metalls. Com pot observar-se, aquest model alternatiu seria independent del problema de la ubicació dels indoeuropeus en el paleolític i en el neolític.

Cal tenir en compte que, en endarrerir molt la diferenciació lingüística d'Europa i fonamentar-ho en la tendència a la conservació i continuïtat de les llengües, es crea un nou problema: quant temps ens cal per explicar el procés de diferenciació? Fa la impressió que la teoria de la continuïtat, formulada així, condueix a una paradoxa: per fer recular tant la cronologia, Alinei es queda sense temps disponible per a un procés, que ha degut de ser molt llarg, de diferenciació de l'indoeuropeu, precedit, a més, de la seva diferenciació d'altres macrofamílies amb les quals pot estar emparentat (*cf. infra*). No és estrany que Alinei afavoreixi les explicacions poligenistes de l'origen de l'home i el seu llenguatge, car el model monogenista, que ens situa el començament de la nostra espècie i del llenguatge fa 100.000 anys pot esdevenir insuficient per explicar la diversitat lingüística si es defensa una visió molt estàtica de les llengües.

§ 7. GLOTOGONIA I MACROCOMPARACIÓ

Un dels aspectes més originals, i alhora més relliscosos, de l'obra d'Alinei és la seva atenció envers la glotogonia —estudi de l'aparició i el desenvolupament del llenguatge humà— i la macrocomparació —comparació de grans famílies lingüístiques—, dos àmbits d'estudi estretament lligats i que s'han vist revifats en els darrers anys a l'empara dels progressos no només de disciplines no lingüístiques, com ara la paleontologia, la biologia o la genètica, sinó també de terrenys específics de la lingüística, com són l'estudi tipològic i la classificació de llengües. En aquest sentit, Alinei demostra estar ben informat de molts dels vents que corren actualment en lingüística. Tanmateix, no sé si la seva teoria de la continuïtat es veu afavorida per la inclusió d'aquesta mena d'orientacions de la recerca sobre el llenguatge: es tracta de dos àmbits d'investigació altament especulatiu que desperten escepticisme, si no refús, en molts lingüistes per l'excessiva fragilitat de les hipòtesis.

La cerca de l'origen del llenguatge —com tothom recorda, expressament prohibida en el seu moment per la Société de Linguistique de París— és sens dubte fascinant, però a hores d'ara no passa de ser un suggerent concurs de propostes de models purament hipotètics, subjecte estretament als nostres progressos en l'estudi de restes fòssils, de les bases biològiques del llenguatge humà, de la comunicació en altres animals, etc. Tot el que explica sobre això Alinei és molt interessant i està exposat de forma amena, però no crec que contribueixi de cap manera a la discussió sobre la continuïtat. És ben cert que l'atenció d'Alinei al voltant d'aquestes qüestions s'explica, entre altres coses, pel seu desig de fer encabir la indoeuropeïtzació d'Europa,

8. «Why couldn't proto-Indo-European have been spoken about 10.500 years ago? (...) Surely, the only really honest answer to questions about dating a proto-language is 'We don't know'» (Dixon, 1997: 48).

que ell considera equivalent a la primera població d'aquesta regió pels homes, dintre de les hipòtesis actuals sobre l'expansió dels primers éssers humans i l'aparició del llenguatge. Però resulta perillós que determinades concepcions molt hipotètiques sobre com devia ser el llenguatge humà al paleolític condicionin la imatge que intenta traçar de la protollengua indoeuropea. En aquest sentit, hi ha en Alinei una clara tendència al «primitivisme», ço és, a considerar que les llengües parlades al paleolític —entre elles l'indoeuropeu en fase de fragmentació, segons la seva teoria— presentarien un estadi evolutiu molt pobre i a associar l'evolució tecnològica amb l'evolució del llenguatge (*cf. infra* § 8).

Pel que fa a la macrocomparació, malgrat l'entusiasme dels seus conreadors es tracta encara d'una línia de recerca molt poc madura. Curiosament, el principal estímul per a la macrocomparació és la visió monogenista de l'origen del llenguatge: si l'ésser humà té un origen únic, també l'ha de tenir el llenguatge humà, amb la qual cosa totes les llengües del món han d'estar en un grau o en un altre emparentades. Aquest és, de fet, el raonament de Ruhlen en defensar la macrocomparació: aquesta esdevé un procés taxonòmic (*cf. Ruhlen, 1994*). El parentiu de totes les llengües esdevé una premissa i la tasca del comparatista és la d'establir els graus de parentiu mitjançant la comparació de famílies. L'explicació poligenista no és incompatible amb la cerca d'agrupacions de macrofamílies, és clar, però calen arguments de pes per vincular dues famílies.

Sigui com sigui, el problema fonamental de la macrocomparació és al meu parer que un progressiu distanciament entre llengües emparentades pot conduir a una situació que faci irrecuperables els jocs de correspondències regulars en què es basa tota afinitat genètica. Català i armeni clàssic són llengües emparentades, ja que totes dues procedeixen en últim terme de la mateixa protollengua indoeuropea, però és més que probable que si no disposéssim de més llengües indoeuropees el seu parentiu mai no seria provat. Només cal comparar els numerals de l'1 al 10 per constatar-ho:

<i>Armeni clàssic</i>	<i>Català</i>
mi [mi]	u
erkow [erku]	dos
erek' [erek ^h]	tres
c'ork' [tʃ ^h ork ^h]	quatre
hing [hing]	cinc
vec' [vets ^h]	sis
ewt'n [eut ^h n]	set
owt' [ut ^h]	vuit
inn [inn]	nou
tasn [tasən]	deu

Tret d' '1', tots aquests numerals catalans i armenis clàssics tenen la mateixa etimologia i, en general, presenten el resultat dels processos fonètics regulars propis de cada llengua. L'evolució ha estat, però, tan dispar i tan pregona que amb prou feines són recognoscibles punts de contacte. La tasca d'establir el parentiu entre l'armeni clàssic i el català seria molt feixuga

si no fos perquè podem inserir totes dues llengües en una ampla família lingüística amb multitud de llengües documentades que ens permeten reconstruir una protollengua comuna i tot el seguit de passos que condueixen cada protoforma als resultats particulars de cada llengua. Però quan el que s'intenta comparar és protoindoeuropeu amb protouraloaltaic, per exemple, els problemes són similars als que planteja la hipotètica comparació directa i única entre català i armeni clàssic. Hi trobem evidents punts de contacte, però resulta molt complicat articular-los sistemàticament. A partir d'aquesta mena de comparacions s'ha anat proposant un ample parentiu entre nombroses llengües i protollengües d'Europa i Àsia, postulant una protollengua comuna (el nostràtic o eurasiàtic), però podem considerar que es tracta d'un camp d'estudi encara en una fase molt inicial i sense perspectives clares d'èxit. Una bona prova de les incerteses que envolten la macrocomparació és un fet que afecta especialment l'obra d'Alinei: mentre que Alinei para molta atenció al parentiu entre indoeuropeu i protoafroasiàtic, un dels més importants impulsors de la macrocomparació als darrers anys, l'antropòleg i lingüista americà Greenberg, deixa el protoafroasiàtic fora del macrogrup eurasiàtic al qual pertany l'indoeuropeu (Greenberg, 2000). Tal com passa amb les pàgines dedicades a la glotogonia, els lectors trobaran interessants opinions d'Alinei sobre el remot parentiu de moltes llengües, però en cap cas una confirmació de la teoria paleolítica, ja que qualsevol datació posterior de la fase comuna indoeuropea és igualment compatible amb aquestes possibles connexions entre grans famílies lingüístiques d'Europa i Àsia.

§ 8. TIPOLOGIA DE LES LLENGÜES I ESTRIS

Més amunt hem criticat l'excessiu estatisme amb què Alinei contempla les llengües, així com la seva escassa atenció a fenòmens ben coneguts com ara les possibilitats creatives i expressives, la pragmàtica, la sintaxi, els processos de gramaticalització, etc. També acabem d'assenyalar la fragilitat de les especulacions glotogòniques i la tendència d'Alinei a una visió primitivista del llenguatge en època paleolítica. On aquestes visions massa simplificades i massa hipotètiques del fet lingüístic adquireixen un caire quasi absurd és en l'intent d'Alinei d'establir una correlació entre la ja tradicional classificació tipològica de les llengües en tres grans classes —aïllants, aglutinants i flexives— i l'existència de tres indústries lítiques en el Paleolític —*choppers*, *flake tools* i *hand-axes*. A partir d'una coincidència geogràfica —no massa exacta, val a dir— entre la distribució d'aquestes indústries prehistòriques i algunes de les famílies lingüístiques que tradicionalment caracteritzen els tres grans tipus esmentats, Alinei desenvolupa una peculiar teoria que relaciona l'aparició de les diferents estructures gramaticals de cada classe tipològica amb el desenvolupament tècnic, dintre de la ben coneguda relació entre cervell i mà: el *chopper*, que és «l'instrument humà més antic, i representa per tant el nivell més primitiu de la indústria dels homínids fins ara conegut» (Alinei, I, 459) es reflecteix lingüísticament, segons Alinei, en el tipus de llengua aïllant: la pedra trencada esdevé l'equivalent del lexema simple i la pedra utilitzada per trencar l'altra, en l'equivalent del lexema gramatical. En el cas del *hand-axe* ('destral de mà') o bifacial, l'instrument que substitueix el *chopper* a Europa, Àsia Occidental i Àfrica, instrument «molt millor, obtingut amb una pedra més llarga que el *chopper*, que forma el nucli del futur instrument, i amb una tècnica d'estrelladura que ja no és només perpendicular sinó també tangencial, i produeix l'esmolada de la superfície sencera sobre les dues cares.» (Alinei I, 467), Alinei veu l'equivalència del tipus flexiu, d'acord amb algunes consideracions: «mentre en la pedra estrellada es genera la idea de

base del lexema/síl·laba com segment fònic, és a dir, de la simple intervenció artificial que introdueix discontinuïtat en la seqüència fònica natural, del treball de tot el nucli podria néixer la idea de l'elaboració ulterior del segment lèxic particular, i de la seva adaptació al context sintàctic mitjançant la flexió. Mentre que abans el lexema sols podia tenir o una funció semàntica o una funció gramatical, ara al segment lèxic es tendeix a atribuir-li una funció doble, tant semàntica com gramatical, a través del sistema desinencial, l'*Umlaut* i els altres mecanismes morfològics» (Alinei I, 468). Finalment, tenim la tècnica consistent en transformar un nucli per a obtenir estelles —i després fulles— de la forma volguda (els *flake tools*). Heus ací la correlació d'aquesta tècnica que Alinei veu en les llengües aglutinants: «Així com el nucli lític es fracciona en més segments paral·lels, destinats a diferents usos, en el plànol lingüístic el nucli lèxic es divideix en tants segments quantes són les funcions gramaticals expressades pels morfemes» (Alinei I, 475-476).

No cal dir que resulta sorprenent veure com Alinei, que en altres passatges de la seva obra crítica amb raó la persistència en lingüística indoeuropea de certs tics del passat ja superats en altres disciplines, estigui afavorint un tipus de valoració de les llengües més propi de segles passats: de la seva teoria no és difícil deduir que les llengües aïllants són les llengües més «primitives», ja que es corresponen a l'estadi més primitiu de la indústria lítica, i que les llengües flexives i les llengües aglutinants representen nivells de progrés intel·lectual successius.

A part, però, d'aquestes possibles conseqüències perverses d'una tal teoria, és evident que aquesta teoria no resisteix una crítica seriosa. Les elaboracions teòriques d'Alinei són un cop més víctimes d'una concepció estàtica de les llengües que no s'adiu amb la realitat. Segons Alinei, la tipologia aïllant, aglutinant o flexiva d'una llengua es remunta a l'origen mateix de la facultat del llenguatge i es manté al llarg de la història com un tret immodificable. Això és rotundament fals, i només cal un exemple per refutar-ho: la llengua aïllant per antonomàsia, el xinès, tenia, en fase prehistòrica (protoxinès) i àdhuc en les primeres fases documentades (xinès antic), una sèrie de prefixos i sufixos derivatius propis d'una llengua flexiva. És una tasca apassionant per als sinòlegs identificar aquests sufixos per les traces que han deixat en la documentació xinesa més antiga. Així, hom reconstrueix un prefix **N-* que servia en protoxinès i en xinès antic per crear verbs intransitius a partir de verbs transitius. El prefix desapareix en xinès mitjà, però després de provocar la sonorització de la consonant inicial del lexema verbal:

bài < xinès mitjà *pæjH* < xinès antic **prats* 'destruir, arruïnar'
bài < xinès mitjà *bæjH* < xinès antic **N-prats* 'destruir-se, arruïnar-se'⁹

Són, doncs, els canvis fonètics els que han conduït a fer del xinès una llengua bàsicament aïllant a partir d'un estadi molt més flexiu. Això no és gens sorprenent: com és ben sabut, l'anglès modern és una llengua amb trets clarament aïllants com a resultat de l'evolució des d'un estadi flexiu molt ric, que encara documentem en antic anglès i que és, de fet, l'heretat del protogermànic i de l'indoeuropeu. La tipologia de les llengües és en conseqüència un fet canviant. A § 2 hem comentat com, de fet, la gramaticalització consisteix en el recorregut pels tres estadis.

Curiosament, en parlar dels sufixos germànics del tipus anglès *-ship*, *-less* o alemany *-schaft*, *-loss*, que, com se sap, s'han originat a partir de segons elements de compostos, Alinei sí accepta un procés similar al de la gramaticalització, però, novament, la seva interpretació en ter-

9. Vegeu, per a aquest i altres exemples, Baxter-Sagart 1998: 45-46.

mes de 'progrés intel·lectual' resulta inacceptable. Segons Alinei, «el pas del segon component a sufix podria haver-se esdevingut en l'àmbit de l'acabament del desenvolupament intel·lectual de l'*Homo sapiens sapiens*, entre el paleolític superior i el mesolític.» (Alinei, I: 586). Cal remarcar, més enllà de l'escassa solidesa d'aquest tipus d'anàlisi, que hi ha una evident incoherència amb la pròpia teoria «litolingüística» d'Alinei: la reinterpretació d'un compost com un mot derivat mitjançant sufixació, no és el pas d'un procediment aglutinant a un altre de més flexiu? Com es pot interpretar això com a part de «l'acabament del desenvolupament intel·lectual» de la nostra espècie si resulta que Alinei considera més avançada l'aglutinació que la flexió? Com sabem, tot resulta molt més fàcil d'entendre si no fem cap judici de valor sobre els procediments flexiu i aglutinant i si considerem que qualsevol llengua en qualsevol moment pot presentar procediments d'aquesta mena.

§ 9. EL PROBLEMA DEL PROTOLÈXIC I ELS PRÉSTECES

Potser és el moment de fer una primera recapitulació abans d'abordar el que considerem obstacle fonamental per a la teoria paleolítica. En les seccions anteriors hem repassat aquells aspectes que ens han semblat més interessants de tot el conjunt de propostes formulades per Alinei, emetent la nostra opinió favorable o desfavorable. Val a dir, però, que tot i tractar-se de punts de recolzament que facin viable la teoria de la continuïtat, cap d'ells no resulta demostratiu: la teoria de la continuïtat requereix acceptar que el ritme de canvi de les llengües pugui ser molt lent i que no hi hagi límits temporals basats en arguments purament lingüístics, però l'acceptació d'aquestes premisses no té cap *onus probandi*. Alinei atribueix gran importància a l'autodatació lèxica, però ja hem assenyalat les seves limitacions. Àdhuc en el cas que s'accepti que els mots reconstruïts per a l'indoeuropeu que representen els conceptes més bàsics provinguin directament del paleolític, això no ens diu res ni sobre la ubicació de l'indoeuropeu i els indoeuropeus al llarg de la Prehistòria ni sobre quina llengua, exactament, es parlava al paleolític, si l'indoeuropeu o una llengua mare de l'indoeuropeu. Els possibles conceptes paleolífics són tan genèrics que no poden orientar-nos en absolut sobre la ubicació originària dels indoeuropeus. De fet, l'única manera de dir que les llengües indoeuropees ja eren aquí al paleolític és defensar que ja al neolític hi havia varietat lingüística, i per això s'utilitza l'autodatació lèxica igualment: en la mesura en què una innovació tecnològica del neolític apareix a una llengua —per exemple el llatí— i no té clara correspondència en altres llengües indoeuropees, aquesta esdevé automàticament per a Alinei prova que el llatí ja existia com a llengua independent llavors, perquè ell i només ell la va rebre. Tanmateix, per molt que Alinei insisteixi en el conservadorisme de les llengües, coneixem moltíssims exemples a les llengües de substitucions lèxiques, no tant sols de noms d'innovacions tecnològiques, sinó de conceptes bàsics. El propi Alinei ho admet, i ja hem vist (§ 5) que la manera que té de destriar formes heretades de possibles substitucions lèxiques no té força demostrativa.

Però el problema fonamental de la teoria d'Alinei ve provocat per la situació contrària: com expliquem la presència en diferents llengües indoeuropees de mots emparentats per a referir-se a innovacions tecnològiques del neolític? Alinei parla de préstecs, seguint en aquest sentit la línia traçada per Renfrew, però en alguns casos sembla força inviable, sobretot si es juga amb les mateixes cartes que Alinei usa. El propi Alinei reconeix que hi ha alguns exemples molt ben documentats a una gran part de llengües indoeuropees, però creu suficient argu-

mentar que al Neolític hi havia una gran mobilitat de materials que hauria facilitat l'expansió a gran escala d'aquests mots que se'ns apareixen ara com a panindoeuropeus o quasi panindoeuropeus. Són, doncs, el que ell anomena «préstecs neolítics de vasta difusió areal indoeuropea» (Alinei I, 609).

Però Alinei sembla ignorar, com ho ignorava en el seu cas Renfrew, que no és suficient amb aquestes explicacions extralingüístiques per poder demostrar el caire de préstecs d'una sèrie de mots. Anem a veure dos exemples:

Podem reconstruir un mot indoeuropeu per a 'ovella', **h₂owis* a partir d'un amplíssim ventall de testimoniatges en gairebé totes les famílies lingüístiques indoeuropees:

- anatòlic: luvi cuneiforme *hāwis* 'ovella', lici *xawa-* 'ovella'
- tocari: tocari B *eye* 'ovella'.
- indoirani: antic indi *āvīḥ* 'ovella'
- armeni: *hoviw* 'pastor' (< **h₂owi-peh₂*- literalment 'vigilant d'ovelles')
- grec: ὄϊς < **ǵw̥is* /ó(w)is/ 'ovella'
- itàlic: llatí *ouis* 'ovella', umbre *oui* 'ovella'
- cèltic: antic irlandès *ōi* 'ovella'
- germànic: antic islandès *ær* 'ovella', antic anglès *ēowu*, *ēowe* 'ovella', antic saxó *ewi* 'ovella', antic alt alemany *ouwi*, *ou* 'ovella'
- bàltic: lituà *avīs* 'ovella', letó *avs* 'ovella'
- antic eslau *ovъca* (originàriament un diminutiu) 'ovella'

Ara bé, si no m'erro, l'extensió de l'ovella a tota Europa és un fet relativament recent, lligat al progrés de la domesticació i de l'agricultura. En concret, l'origen de l'ovella domèstica més habitual se sol situar en el Pròxim Orient, on sembla que va ser domesticada cap al 8.000 a. C. Es discuteix la presència d'espècies indígenes a Europa, però en tal cas s'haurien de situar en origen només a les zones meridionals. D'acord amb això, el mot hauria de considerar-se un préstec recent a les llengües indoeuropees, no una forma patrimonial: noti's la seva presència en les llengües anatòliques, la separació de les quals del tronc comú indoeuropeu Alinei situa cap al 100.000 (!). Amb bon criteri, el propi Alinei exclou el mot 'ovella' de la llista dels mots indoeuropeus reconstruïts que ell considera que pertanyen al lèxic més antic dels éssers humans (Alinei I, p. 502-508).

Però l'explicació del mot per a ovella com a préstec ensopega amb greus dificultats. D'entrada sorprèn l'homogeneïtat amb què apareix a totes les famílies indoeuropees: es tracta d'un dels relativament poc nombrosos exemples de mot documentat a gairebé totes les branques de l'arbre genealògic indoeuropeu: és veritat que molts dels préstecs, sobretot els que representen innovacions culturals, acostumen a ser paraules viatgeres, però és com a mínim colpidor l'abast geogràfic que el mot ha pogut assolir. Tanmateix, el més difícil d'explicar és per què no hi ha cap tret formal que permeti distingir aquest préstec d'aquelles formes que no només la lingüística indoeuropea estàndard, sinó el propi Alinei amb el seu mètode d'autodatació consideren formes patrimonials, heretades de la protollengua indoeuropea. Altrament dit: els jocs de correspondències fonètiques que observem entre totes les formes abans presentades són els que trobem igualment en altres mots indoeuropeus emparentats que són considerats per Alinei com a propis de la protollengua que ell situa al Paleolític. Així, el joc de correspondències que ens duu a una reconstrucció **h₂o°* de l'inici del mot és el mateix que trobem al mot per a 'os', un dels mots que Alinei considera, amb bon criteri, pertanyent al lèxic més antic (Alinei, I, p. 503). Vegeu aquestes correspondències:

	<i>Luvi cuneïforme</i>	<i>Antic indi</i>	<i>Grec</i>	<i>Llatí</i>	<i>Reconstrucció</i>
‘ovella’	<i>hāwis</i>	<i>áviḥ</i>	ὄις [óis]	<i>ouis</i>	<i>*h₂owis</i>
‘os’	<i>hās-sa</i>	<i>ástḥi</i>	ὀστέον [ostéon]	<i>os</i>	<i>*h₂osth₂</i>
	<i>ha°</i>	<i>a°</i>	o° [o]	<i>o°</i>	<i>*h₂o-°</i>

Pel que fa a **w* intervocàlica, el que trobem és igualment el mateix joc de correspondències que presenten nombroses formes clarament heretades i que es poden trobar a l’esmentada llista d’Alinei (per exemple, el mot per a ‘vídua’, **widheweh₂*). Finalment, per als indoeuropeïstes és d’especial rellevància no només la coincidència en el lexema, sinó el fet que en diferents llengües indoeuropees el mot presenti un mateix tipus flexiu en *-i-* (llatí, grec, antic indi o lituà, per exemple). No hi ha, doncs, cap indicatiu formal que ens permeti parlar d’un préstec recent. El mot reconstruït per a ‘ovella’ és plenament solidari amb la resta de mots reconstruïts per a l’indoeuropeu. De fet, és reconstruït *perquè* és solidari: la reconstrucció és conseqüència, no ho oblidem, de l’establiment de correspondències regulars entre fonemes de diferents llengües emparentades.

Cas que l’exemple no sembli massa convincent —algú pot argüir que tal vegada hi havia ovelles salvatges a tot arreu abans del 100.000 a. C., que el mot és per tant indoeuropeu i que les llengües indoeuropees conservaren zelosament el terme per a aplicar-lo, uns 90.000 anys després, de manera unànime, cadascuna pel seu compte, a les varietats d’ovelles domesticades—, voldríem citar-ne un altre també molt estès i que fa referència a una innovació tecnològica que el propi Alinei situa clarament al neolític, no abans. Em refereixo al mot per ‘llana’, un producte que va començar a ser utilitzat, pel que sembla, com a part de l’anomenada ‘revolució dels productes secundaris’, en dates no molt anteriors al 4.000 a. C. quan es va disposar d’ovelles domesticades amb llana abundant.

Heus ací la documentació lingüística existent:

- anatòlic: cf. hitita *huliya-*, i possiblement també **hulana-*, luvi cuneïforme **hulani-*¹⁰
- indoïrani: antic indi *úrṇā* ‘llana’, avèstic *varəṇā* ‘llana’
- grec: *λίνοσ* [léenos] ‘llana’
- itàlic: llatí *lāna* ‘llana’
- germànic: protogermànic **wulna-* > gòtic *wulla* ‘llana’, antic alt alemany *wolla* ‘llana’
- bàltic: lituà *vilna* ‘fil de llana’, letó *vilna* ‘llana’
- eslau: rus eclesiàstic *vl̋na* ‘llana’, serbocroat *vūna* ‘llana’
- cèltic: gal·lès *gwlan*, còrnic *gluan*, bretó *gloan*

Com es pot observar, tal com passava amb el mot per a ‘ovella’, es tracta d’una paraula panindoeuropea, com el propi Alinei assenyala (I, 410).

A partir d’aquests testimoniatges, podem reconstruir una protoforma **h₂wl̥h₂neh₂-* que explica directament gairebé tots els exemples citats.¹¹ Aquesta protoforma pot semblar un xic impenetrable per als no iniciats, però resulta fàcil justificar cadascú dels protofonemes pre-

10. La incertitud sobre aquestes dues últimes formes obeeix al fet que apareixen sempre grafiades amb logogrames.

11. En el cas del grec o de les llengües cèltiques trobem petites variacions en la formació del tema que no són rellevants en la discussió.

sents: la inicial $*h_2$ es reconstrueix pel testimoniatge de l'hitita; w és present, com es pot observar, a quasi totes les branques (sota /w/ o /v/). Allà on ha desaparegut —com en grec o en llatí— o ha evolucionat —com en les llengües cèltiques— ho ha fet de manera bàsicament regular.¹² Molt més important per a la nostra discussió actual és el tractament de la seqüència $*l_h$: Estem davant d'una líquida sil·làbica (representada tradicionalment com <ɫ> en lingüística indoeuropea) seguida d'una laringal de valor fonètic no molt precisable, un grup que produeix resultats molt diferents però *sistemàtics*, a cada llengua. Observem el quadre de correspondències en les principals llengües:

	<i>Antic indi</i>	<i>Grec</i>	<i>Llatí</i>	<i>Proto germànic</i>	<i>Lituà</i>	<i>Antic eslau</i>
$*l_h$	ir/ur ¹	λη [lee]	la	*ul	il/ul ²	lb/Lb ³
$*l_h$	ir/ur ¹	λα [laa]	la	*ul	il/ul ²	lb/Lb
$*l_h$	ir/ur ¹	λω [loo]	la	*ul	il/ul ²	lb/Lb
$*r_h$	ir/ur ¹	ρη [ree]	ra	*ur	ir/ur ²	rb/Rb
$*r_h$	ir/ur ¹	ρα [raa]	ra	*ur	ir/ur ²	rb/Rb
$*r_h$	ir/ur ¹	ρω [roo]	ra	*ur	ir/ur ²	rb/Rb

1. En la proximitat de labials
2. En la proximitat de labiovelars
3. Les raons d'un o altre resultat no estan ben establertes¹

Heus ací alguns exemples:

- $*g^w r_h$ -tó- 'benvingut' > antic indi *gūrtā*-, llatí *grātus*
- $*k^w r_h$ -tó- 'barrejat' > antic indi (*ā*-) *śirta*- 'barrejat', grec ἄκρατος [ákraatos] 'pur' (literalment 'no-barrejat')
- $*t l_h$ -tó- 'portat' > grec (dòric) τλατός [tlaatós], llatí *lātus*
- $*st r_h$ -nó-, $*st r_h$ -tó- 'estès' > antic indi *stīrnā*-, grec στρωτός [strootós]
- $*p l_h$ -no- 'ple' > antic indi *pūrnā*-, lituà *pilnas*, proto germànic **fulnaz* (> gòtic *fulls*)¹³

Especialment interessants resulten jocs de correspondències com les que permeten reconstruir $*g^w r_h$ -tó- o $*p l_h$ -no-, ja que hi trobem exactament les mateixes equivalències entre llengües que les del mot per a 'llana': en antic indi tenim *ūr* (per influència dels sons labials: $*g^w$, $*p$, $*w$), en llatí la vocal llarga *ā* rere la líquida, en lituà la vocal *i* davant de la líquida, en proto germànic *u* davant de la líquida.

Tal com passava en el cas del mot per a 'ovella', les correspondències fonètiques entre les diferents formes documentades en les llengües indoeuropees per al mot 'llana' són exactament les mateixes que trobem en altres mots que no fan al·lusió a cap innovació tecnològica, sinó que representen accions bàsiques com ara 'barrejar', 'omplir', 'portar', 'rebre bé, donar la benvinguda' i que, aplicant l'autodatació lèxica d'Alinei, hauríem de situar al paleolític.

12. Per al resultat en antic indi, cf. *infra*.

13. Llatí *plēnus* procedeix d'un grau diferent de l'arrel (**pleh₁*).

Arribats a aquest punt, es fa difícil d'acceptar que els mots que reconstruïm per a 'llana' i per a 'ovella' no siguin tan genuïnament originaris com els altres mots citats. Trobem un conflicte entre el que prediu la teoria paleolítica i tot l'edifici construït mitjançant l'aplicació del mètode comparatiu. Dit en termes més rotunds, *la teoria paleolítica és totalment incompatible amb els resultats obtinguts en la reconstrucció del protolèxic mitjançant la comparació de les llengües indoeuropees*. I aquest fet es mostra especialment greu perquè Alinei, a diferència de Renfrew, no només no refusa els resultats obtinguts per la lingüística indoeuropea en la reconstrucció del protolèxic sinó que en fa un ús exhaustiu a l'hora de traçar les característiques de l'indoeuropeu com a llengua paleolítica, utilitzant fonamentalment el ja envellit però encara no substituït diccionari etimològic indoeuropeu de Pokorny (*IEW*).

De fet, aquest conflicte és el conflicte entre l'intent de crear una cronologia lingüística absoluta mitjançant l'autodatació lèxica i l'única cronologia lingüística al meu parer viable, la de caire relatiu, que per bé que sigui incapaç de fixar dates, estableix una ordenació dels processos fonètics i una solidaritat temporal de les formes que els pateixen. És cert que pot haver-hi canvis banals que s'hagin repetit en el temps i que poden introduir confusió. És també cert, com argumenta Alinei, que els préstecs pateixen processos d'adaptació a les llengües. Tanmateix, en el cas dels mots per a 'ovella' i per a 'llana' abans esmentats, estem davant de processos prou específics, que alteren considerablement la forma dels mots en algunes llengües i que no poden atribuir-se fàcilment a mecanismes d'adaptació de préstecs. L'autodatació lèxica ens obliga a crear un abisme de desenes de milers d'anys entre formes que segueixen els mateixos processos evolutius. Es crea a més una situació paradoxal: tot intent per salvar l'autodatació lèxica passaria per qüestionar la comparació i reconstrucció del lèxic indoeuropeu tal com s'ha dut a terme durant el darrer segle i mig, però si es qüestiona això, ens quedem sense protolèxic al qual aplicar l'autodatació.

Només hem utilitzat dos exemples molt representatius, però en el protolèxic indoeuropeu n'hi trobem més. Fins i tot en aquells casos en què no es tracta de mots panindoeuropeus però estan documentats en llengües molt allunyades geogràficament (pensem en issogloses de llengües occidentals amb l'antic indi, per exemple), l'explicació com a préstec resulta molt menys convincent que la idea d'un caire heretat, sobretot si, com en els casos esmentats, hi ha raons formals per no separar-los d'altres paraules conceptuals com a part del fons lèxic més antic.

§ 10. CONCLUSIONS

És mèrit d'Alinei haver plantejat amb claredat una teoria sobre l'origen i distribució de les llengües indoeuropees que, des del punt de vista arqueològic, sembla ser prou conseqüent amb els actuals models interpretatius de la Prehistòria. Curiosament, tot i essent Alinei lingüista i no arqueòleg, és en els aspectes lingüístics on la seva teoria ensopega amb problemes similars als de la teoria de Renfrew. L'abisme entre arqueologia i lingüística indoeuropea es fa més palès quan els plantejaments antiinvasionistes i continuïstes són duts a les seves últimes conseqüències lògiques. El quadre que ens permet traçar la paleontologia lingüística, fins i tot després d'haver-la expurgada dels molts excessos en què s'havia incorregut al passat, segueix apuntant a una fase comuna indoeuropea que no pot remuntar-se més enllà del calcolític o dels últims temps del neolític. És elogiable l'intent d'Alinei de comptar amb el protolèxic per redi-

buixar l'indoeuropeu i els indoeuropeus a la llum de la continuïtat, però es veu obligat a forçar les dades i a alterar la metodologia d'una manera inacceptable.

Ja hem assenyalat la gran paradoxa a què s'ha arribat a mesura que s'ha volgut fer recular cronològicament la data en què l'indoeuropeu va existir com a llengua encara no diferenciada: només es pot fer prescindint dels resultats de la reconstrucció de l'indoeuropeu. Ara bé, si prescindim de la reconstrucció de l'indoeuropeu, el principal motiu per cercar un lloc i un temps per a la protollengua desapareix, car no tenim protollengua. Aquesta paradoxa és present a Alinei perquè l'indoeuropeu que ell imagina no té res a veure amb la reconstrucció fonològica, morfològica i lèxica que els indoeuropeistes estan duent a terme des de fa un segle i mig.

Les crítiques aquí formulades envers el nucli de la teoria de la continuïtat no han d'amagar els aspectes positius que moltes de les idees d'Alinei sobre el canvi lingüístic contenen: la invitació a veure el canvi lingüístic com allò que mereix explicació, no com una simple obra del destí o el refús als prejudicis en matèria de datació de molts lingüistes són idees que cal retenir per la seva importància. Fins i tot la noció d'autodatació lèxica, les limitacions de la qual hem esmentat, obre el camí a l'estudi de la continuïtat dels elements lèxics bàsics i dels mecanismes que determinen la seva substitució al llarg de la història de les llengües. Menys afortunades resulten, al meu parer, les concepcions que professa Alinei sobre la glotogonia o sobre la tipologia.

Amb la teoria paleolítica, l'inventari de possibles explicacions arqueològiques de l'anomenat «problema indoeuropeu» sembla exhaurit, si més no quant a fases de la prehistòria: paleolític, neolític, calcolític. Atès que cap d'aquestes propostes sembla poder satisfer ensem amb lingüistes i arqueòlegs, només replantejant en profunditat les concepcions i els mètodes dels uns i dels altres es podrà albirar alguna solució.

ABREVIACIONS EMPRADES EN AQUEST ARTICLE

a. C.	abans de Crist
cat.	català
em.	emilià
esp.	espanyol
fr.	francès
it.	it.
it. mer.	italià meridional
líg.	lígur
llat.	llatí
llomb.	llombard
piem	piemontès
port.	portuguès
prov.	provençal
venet.	venecià

BIBLIOGRAFIA CITADA

- Adiego 2000 ADIEGO, Ignasi-Xavier (2000): «Sobre el relativo del antiguo persa». FORSSMAN, Bernhard / PLATH, Robert (eds.) *Indoarisch, Iranisch und die Indogermanistik*. Wiesbaden: Reichert, p. 1-13.
- Adrados 1988 ADRADOS, FRANCISCO R. (1988): «Arqueología y diferenciación del indoeuropeo». *Nuevos estudios de lingüística indoeuropea*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Alinei I ALINEI, Mario (1996): *Origini delle lingue d'Europa. Volume I: La Teoria della Continuità*. Bologna: Il Mulino.
- Alinei II ALINEI, Mario (2000): *Origini delle lingue d'Europa. II: Continuità dal Mesolitico all'età del Ferro nelle principali aree etnolinguistiche*. Bologna: Il Mulino.
- Baxter/Sagart 1998 BAXTER, William H. / SAGART, Laurent (1998): «Word Formation in Old Chinese». PAKARD, Jerome (ed.): *New Approaches to Chinese Word Formation. Morphology, Phonology and the Lexicon in Modern and Ancient Chinese*. Berlin-New York: Mouton de Gruyter, p. 35-76.
- Beekes 1995 BEEKES, Robert S. P. (1995): *Comparative Indo-European Linguistics. An Introduction*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Dixon 1997 DIXON, R. M. W. (1997): *The Rise and Fall of Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gamkrelidze/Ivanov 1995 GAMKRELIDZE, Thomas V. / IVANOV, Vjaceslav V. (1995): *Indo-European and the Indo-Europeans. A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture*. Berlin-New York: Mouton de Gruyter. Traducció de l'original rus de Johanna Nichols.
- Greenberg 2000 GREENBERG, Joseph H. (2000): *Indo-European and its Closest Relatives. The Eurasiatic Language Family. Volume 1: Grammar*. Stanford: Stanford University Press.
- IEW POKORNY, Julius (1994³ [1954]): *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*. Tübingen-Basel: Francke.
- Mallory 1989 MALLORY, J. P. (1989): *In the Search of the Indo-Europeans*. London: Thames & Hudson.
- Martinet 1986 MARTINET, André (1986): *Des steppes aux océans. L'indo-européen et les «indo-européens»*. Paris: Payot.
- Meid 1989 MEID, Wolfgang (1989): *Archäologie und Sprachwissenschaft. Kritisches zu neueren Hypothesen der Ausbreitung der Indogermanen*. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- Meiser 1986 MEISER, Gerhard (1986): *Lautgeschichte der umbrischen Sprache*. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- Otte (1995) OTTE, Marcel (1995): «Diffusion des langues modernes en Eurasie préhistorique». *Comptes Rendus de l'Académie de Sciences de Paris*, 321, série II a, p. 129-1226.
- Renfrew (1990 [1987]) RENFREW, Colin (1990): *Arqueología y lenguaje. La cuestión de los orígenes indoeuropeos*. Barcelona: Crítica [Traducció espanyola de Mª José Aubet de l'original anglès: Renfrew, Colin (1987): *Archaeology and Language. The puzzle of Indo-European origins*. London: Jonathan Cape Ltd.]
- Ruhlen 1994 RUHLEN, Merrit (1994): *On the Origin of Languages. Studies in Linguistic Taxonomy*. Stanford: Stanford University Press.

- Semino et al. 2000 SEMINO, Ornella et alii (2000): «The Genetic Legacy of Paleolithic *Homo sapiens sapiens* in Extant Europeans: A Y Chromosome Perspective». *Science*, 290, p. 1155-1159.
- Thomas 1991 THOMAS, Homer L. (1991): «The Indo-Europeans - Some Historical and Theoretical Considerations». SKOMAL, Susan Nacev / POLOMÉ, Edgar C. (eds.) *Proto-Indo-European: The Archaeology of a Linguistic Problem. Studies in Honor of Marija Gimbutas*, Washington: Institute for the Study of Man, p. 145-164.
- Villar 1996 VILLAR, FRANCISCO, (1996): *Los indoeuropeos y los orígenes de Europa. Lenguaje e historia* (segunda edición corregida y muy aumentada). Madrid: Gredos.

RESUM

Aquest article pretén ésser una avaluació crítica d'algunes de les moltes aportacions que Mario Alinei ha intentat de formular en les seves obres recents sobre l'origen de les llengües indoeuropees. Enfront de visions anteriors, que situaven l'arribada dels indoeuropeus a l'eneolític o, com a molt, al neolític, Alinei ha proposat que els indoeuropeus foren, en realitat, els primers pobladors d'Europa en el Paleolític. Aquesta anomenada "Teoria della Continuità" ve acompanyada per una sèrie de teories complementàries que tenen a veure amb la naturalesa del canvi lingüístic, l'origen del llenguatge humà, l'evolució del lèxic, la geografia lingüística, la interpretació de les dades arqueològiques, etc. En el nostre article només són tractats aquells aspectes més directament relacionats amb la lingüística indoeuropea i amb la lingüística històrica. Per bé que Alinei fa reflexions molt interessants sobre el canvi lingüístic, val a dir que determinades concepcions contingudes a la seva obra —com ara el seu excessiu estatisme de les llengües o la relació entre tipus de llengua i progressos en la indústria lítica prehistòrica— són molt discutibles. Pel que fa a la tesi central d'Alinei —la continuïtat des del Paleolític—, ensopega amb una greu dificultat: obliga a tractar com a préstecs aquells mots tradicionalment reconstruïts per a l'indoeuropeu que fan referència a nocions inexistentes al paleolític, quan des del punt de vista formal no es distingeixen d'aquells altres que Alinei considera propis de l'indoeuropeu en època paleolítica.

MOTS CLAU: Llengües indoeuropees, orígens indoeuropeus, cultura indoeuropea, lingüística històrica, classificació de les llengües.

ABSTRACT

This article is intended to be a critical evaluation of some of the many contributions Mario Alinei has tried to make in his recent work on the origin of the Indo-European languages. Contrary to his earlier visions, which placed the arrival of the Indo-Europeans in the Aeneolithic or Neolithic period at most, Alinei has proposed that the Indo-Europeans were actually the first settlers in Europe in the Palaeolithic age. This so-called "Teoria della Continuità" is accompanied by a series of complementary theories related to the nature of linguistic change, the origin of human language, the evolution of the lexicon, linguistic geography, the interpretation

of archaeological data, etc. Our articles addresses only the aspects most directly related to Indo-european linguistics and to historical linguistics. Although some of Alinei's reflections on linguistic change are very interesting, it should be said that certain conceptions in his work—such as the excessive immobility of languages or the relationship between types of language and progress in the prehistoric lithic industry – are very debatable. Alinei's core theory – continuity from the Palaeolithic—, runs into a serious difficulty: it obliges us to deal with words traditionally reconstructed for Indo-European, referring to notions that did not exist in the Palaeolithic as loans, when from the formal standpoint they are indistinguishable from those Alinei sees as being Indo-European in the Palaeolithic period.

KEY WORDS: Indo-European Languages, Indo-European Origins, Indo-European Culture, Historical Linguistics, Classification of Languages.